

«I FORKANT AV ANGREPENE LASTET DEN ANTATTE GJERNINGSMANNEN OPP ET MANIFEST»: OM DE NYE HØYREEKSTREME TERRORISTENES MANIFESTER

Fredrik Wilhelmsen

Abstract

This article presents an analysis of the manifestos uploaded online by the right-wing extremist perpetrators in relation to the terrorist attacks in Norway on 22 July 2011, in Christchurch, New Zealand on 15 March 2019, and in El Paso, Texas, USA on the morning of 3 August 2019. Using hermeneutical interpretation and discourse analysis, it argues that it is possible to identify overlapping ideological narratives in the different texts, and it relates these narratives to different right-wing extremist virtual communities. Discussing theories of extremist ideologies developed by Roger Griffin and Olivier Roy, the article also argues that the fact that the perpetrators have been radicalized online, can have given the manifestos in question a deterritorialized and generic character.

I Netflix-serien *Manhunt: Unabomber* (2017) følger vi FBI-agenten James Fitzgeralds forsøk på å komme til bunns i hvem den ukjente terroristen «UNABOM» er – en terrorist som i 1995 hadde hjemsøkt amerikanske universiteter og flyselskaper med hjemmelagde brev bomber i hele 17 år. Først da den anonyme gjerningsmannen tilbød seg å slutte å sende bomber hvis The New York Times eller The Washington Post satte et manifest han hadde skrevet på trykk, fikk saken et gjennombrudd: Fitzgerald møtte motstand internt, men insisterte på at FBI burde råde avisene til å trykke manifestet. Var det ikke en sjanse for at måten gjerningsmannen ordla seg på ville avsløre ham? At en kollega, en ektefelle eller en søster ville gjenkjenne ordene han brukte, måten han argumenterte på? Det viste seg at Fitzgerald fikk rett: Da The Washington Post publiserte manifestet, der gjerningsmannen satte sine handlinger i sammenheng med en kritikk av det moderne industrisamfunnet, kjente David Kaczynski igjen verdensbildet og språket til sin eldre bror, den ensomme ulven Ted.

Selv om deler av Ted Kaczynskis tekst – som, for ordens skyld, ikke kan betegnes som høyreekstrem – fant veien inn i Anders Behring Breiviks klipp-og-lim-manifest, *2083: A European Declaration of Independence*, står den tilnærmingen vi møter i *Manhunt: Unabomber* i kontrast til den nye bølgen av høyreekstrem terror. I begge tilfeller er riktignok begrunnelsen for terroren i form av et manifest viktig. Men der Kaczynski først utførte angrepene, for så i etterkant å søke oppmerksomhet for sine beveggrunner i etablerte medier, har vi i forbindelse med 22. juli-terroren, angrepene på to moskeer i Christchurch, New Zealand i mars 2019 og terroren i El Paso i Texas i august samme år, sett en gjentagende formel: Høyreekstremer ensomme ulver laster opp et manifest direkte på internett rett før de begår sine terrorhandlinger, uten å ta veien om hovedstrømsmedier. Som den norske terror- og radikaliseringsforskeren Tore Bjørge har pekt på, utkrystalliserer det seg et «klart og tydelig mønster», der høyreekstremister har beveget seg «fra gata til data» (Haanshuus og Jupskås, 2017), ordlegger seg påfallende likt og lar seg inspirere av retorikken, språket og verdensbildet til tidligere terrorister – og også av måten de planla og gjennomførte terroraksjoner på (Hansen og Aarnes, 2019). Slik sett kan man spørre om ikke den nye bølgen av høyreekstrem politisk motivert vold også reflekterer en fragmentering av det offentlige rom? En oppsplitting som har skapt egne subkulturer der

høyreekstreme nettsider og uredigerte diskusjonsforum utgjør de viktigste informasjonskanalene?

Som Svein Halvard Jørgensen, Birgit Røe Mathisen og Per Bjarne Ravnå skriver i innledningen til denne antologien, har mediasamfunnet vært avgjørende for utviklingen av moderne demokratier, i en slik grad at det er mulig å avlese en sammenheng mellom faser i demokratiets utvikling og fremveksten av forskjellige massemedier. Den teknologiske utviklingen kan på en side sies å bidra til en demokratisering, ved at sosiale medier senker terskelen for å delta i den offentlige samtalen. På den andre siden stiller fragmenteringen av offentligheten, som følger i medierevolusjonens kjølvann, demokratiet overfor nye utfordringer. Oppsplittingen i tusen deloffentligheter kan gjøre det vanskeligere å verne om og utvikle den felles demokratiske offentligheten. Som terroraksjonene i New Zealand, Oslo og på Utøya er eksempler på, blir en større offentlighet klar over eksistensen av de ekstreme deloffentlighetene først *etter* at noen fra disse miljøene har omsatt ord til handling og gjennomført terroraksjoner. Å studere de nevnte manifestene og deres forbindelser til ulike virtuelle fellesskap kan fortelle noe om hvilke arenaer de meningsdannende prosessene i det ekstreme høyre foregår på, og hvilke impulser som preger dem.

Finnes det et felles språklig og ideologisk avtrykk i de ulike manifestene? Hva består i så fall disse likhetene i? Og i hvilken grad kan vi sette disse mønstrene i sammenheng med fremveksten av nye ekstreme deloffentligheter?

For å svare på disse spørsmålene har jeg sett nærmere på de manifestene som gjerningsmennene brukte for å begrunne henholdsvis terrorhandlingene i Regjeringskvartalet og på Utøya i 2011 (Breiviks *2083*), terrorangrepene på to moskeer i New Zealand i mars 2019 (Brenton Tarrants *The Great Replacement*), og skytingen i en Walmart-butikk i El Paso, Texas i august 2019 (Patrick Crusius' *The Inconvenient Truth*). Først vil jeg gjøre rede for terrorhandlingene, og hvordan gjerningsmennene spredde manifestene sine. Deretter vil jeg foreta en diskursanalyse av de mest sentrale narrative som kan identifiseres i gjerningsmennenes manifeste, diskutere forbindelsen mellom de ulike tekstene, og hvilke nettmiljøer gjerningsmennene kan sies å ha blitt formet av. Til slutt vil jeg diskutere en mulig spenning: Mens terroraksjonene rammer lokalt, forsøker gjerningsmennene i manifestene å knytte seg til globale

idéfelleskap på internett. Hvordan skal vi forstå denne spenningen mellom det globale og det lokale?

Hermeneutikk og diskursanalyse

Som nevnt ovenfor, er det manifestene til Breivik, Tarrant og Crusius som utgjør datamaterialet for denne artikkelen. Selv om Breiviks manifest har vært gjenstand for forskning (Gardell, 2014; Bjørge, 2012; Jackson, 2013; Bangstad, 2014; Archer, 2013; Sandberg, 2013), og enkelte har pekt på sammenhenger mellom manifestene til Breivik og Tarrant (Macklin, 2019), har ingen foreløpig sett systematisk på de ideologiske og diskursive koblingene mellom de ulike terrorismemanifestene. At kjennskap til hvilke fortellinger som sirkulerer i høyreekstreme miljøer er viktig, ble imidlertid tydelig under rettssaken mot Philip Manshaus. Manshaus sa her at alle som ville forstå hvorfor han drepte sin stesøster og angrep en moské i Bærum den 10. august 2019, måtte lese Brenton Tarrants manifest.

Inspirert av Tarrant, trodde Manshaus at en såkalt «rasekrig» snart ville bryte ut. Siden et slikt paranoid verdensbilde totalt mangler realitetsorientering, er det lett å tenke at drapet og angrepet på moskeen var motivert av et generelt rasistisk hat, og ikke av spesielle høyreekstreme fortellinger om hvor samfunnet er på vei. For han kunne vel ikke tro at «rasekrigen» skulle bryte ut når som helst? En detalj fra rettssaken tyder imidlertid på at Manshaus faktisk trodde at en slik krig var nært forestående: I forkant av ugjerningene hadde han hamstret tørrvarer til foreldrene, angivelig fordi han mente at de ville trenge dem i krigen som ville bryte ut som en følge av hans egne handlinger den 10. august 2019. Eksempelet med tørrvarer indikerer at Manshaus faktisk levde etter de fortellingene han hadde lest i Tarrants manifest. Sammen med det faktum at Breivik også forestilte seg at en europeisk borgerkrig var på vei, understreker eksempelet derfor behovet for å kjenne til og analysere hvilke fortellinger som sirkulerer i det ytre høyre.

I det følgende vil metodene hermeneutikk og diskursanalyse bli benyttet i analysen av manifestene til Breivik, Tarrant og Crusius. Hermeneutikk viser i denne sammenhengen til den sirkulære prosessen som en slik fortolkende tekstanalyse nødvendigvis innebærer. Den

hermeneutiske *fortolkningen* av ytringer, og den påfølgende hermeneutiske *rekonstruksjonen* av de viktigste mønstrene funnet i disse ytringene, er ifølge Charles Taylor (1994) en grunnleggende del av *alle* kvalitative metoder i samfunnsvitenskapelige og humanistiske fag. Metodisk kan prosessen beskrives som en veksling mellom *del* og *helhet*:

What we are trying to establish is a certain reading of text or expressions, and what we appeal to as our grounds for this reading can only be other readings. The circle can also be put in terms of part-whole relations: we are trying to establish a reading for the whole text, and for this we appeal to readings of its partial expressions; and yet because we are dealing with meaning, with making sense, where expressions only make sense or not in relation to others, the readings of partial expressions depend on those of others, and ultimately of the whole (Taylor, 1994, s. 183).

I analysen av terrormanifestene foregår vekslingen mellom del og helhet tekstinternt, men også mellom de konkrete talehandlingene fremsatt i de aktuelle manifestene, og den sosiale og historiske konteksten rundt, som blant annet høyreekstreme nettsamfunn og høyreekstrem ideologi (Jordheim, 2001).

Diskursanalyse beskriver, på sin side, den mer systematiske måten jeg har gått frem på i denne hermeneutiske fortolkningen av ytringer. En «diskurs» viser i denne sammenhengen til bestemte måter å snakke om eller forstå verden – eller et utsnitt av den – på (Jørgensen og Phillips, 2013, s. 9). I forlengelse av post-saussuresk lingvistikk, Jeffrey C. Alexanders (2003) kultursosiologi og Ernesto Laclau og Chantal Mouffes (1985) diskursteori forstår jeg mening relasjonelt: Måten vi snakker om vår sosiale omverden på, gjenspeiler den ikke på en nøytral måte, men spiller en aktiv rolle i å skape den. Som hos Mouffe og Laclau (1985, s. 109–111) er målet med den følgende diskursanalysen å avdekke – gjennom å analysere språklig *artikulasjon* – hvordan mening skapes og fikseres i de ulike tekstene som analyseres.

Ugjerningene

Bare timer før Breivik parkerte den hvite leiebilen utenfor Regjeringskvartalet i 2011, sendte han ut en tekstsamling, *2083: A European Declaration of Independence*, til e-postadressene til over 1000 utvalgte mottakere (Bangstad, 2014, s. 7). Dokumentet (eller «manifestet») ble sammen med en kort YouTube-video sendt ut fra terroristens gutterom på Skøyen i Oslo, men ble forsøkt innhylllet i mystikk ved å signeres med det engelske pseudonymet «Andrew Berwick, London» (Breivik, 2011, s. 1).

I tekstsamlingen la Breivik frem det ideologiske motivet for at han drepte til sammen 77 mennesker i Regjeringskvartalet og på Utøya. Han hevdet at ofrene var landssvikere, og at målet hans var at terroraksjonene på sikt skulle stå igjen som startskuddet for en eskalerende utvikling som ville stoppe det han omtalte som «the Islamic colonization and Islamisation of Western Europe» (Breivik, 2011, s. 4). I denne forbindelse tenkte han at «manifestet» – egentlig en uformelig tekstmasse på hele 1518 sider som bestod av egne tekster og dagboknedtegnelser samt en lang rekke artikler og blogginnlegg han hadde kopiert og plagiert fra høyreekstreme og islamofobiske nettsteder – skulle spille en viktig rolle: Under rettsaken uttalte massedrapsmannen at han så på ugjeringene kun som et «fyrverkeri» som skulle tjene den virkelige hendelsen: lanseringen av *2083* (Indregard, Wergeland og Wold, 2012, s. 14; Bangstad, 2014, s. 9). At Breivik tenkte at tekstsamlingen skulle fungere som en viktig markedsføringsstrategi og påvirkningskanal, gjenfinnes flere steder i kompendiet, der terroren på grotesk vis blir omtalt som et ledd i «the distribution of this book, the actual marketing operation;» (Breivik, 2011, s. 8).

Så hva bestod manifestet som helhet av? I innledningen og i første del prøvde den norske terroristen seg på en fremstilling av det historiske bakteppet for dagens situasjon med fremveksten av «politisk korrekthet» på den ene siden, og islam på den andre – dels gjennom å skrive egne, dels gjennom å gjengi andres tekster. I andre del ga han, igjen gjennom utstrakt kopiering, en situasjonsbeskrivelse av dagens Europa, før han i tredje og siste del inntok en mer «strategisk» og «rådgivende» rolle (Kjos, 2013, s. 19). Her, i en del som i hovedsak synes å være skrevet

av gjerningsmannen selv, kom han med råd om markedsføring, tips om hvordan terror kan planlegges, beskrivelser av et fremtidig idealsamfunn, dagboknedtegnelser, og en egen del der han intervjuet seg selv og kom med selvbiografiske opplysninger.

Gjennom denne kombinasjonen av de to første situasjonsbeskrivende delene og den siste, mer «strategiske» delen trodde han at 2083 kunne utløse en åpen borgerkrig i Europa (i hans hode hadde borgerkrigen foregått i det skjulte siden 1999), og at tekstsamlingen på sikt ville utstyre andre potensielle høyreekstreme solo-terrorister med «the tools required to win the ongoing Western European cultural war» (Breivik, 2011, s. 5). Ikke minst innbilte han seg at tekstene han skrev og terroraksjonene han utførte ville skape viktige «referansepunkter» for andre og bidra til å legitimere ytterligere voldsbruk:

We are sending a potent message to the European cultural Marxist/multiculturalist elites; we are telling them that we [...] are coming for them. If not today, then tomorrow. Cultural Marxists/multiculturalists in Oslo may be the target today, but cultural Marxists in London, Paris, Berlin, Brussels, Milan or Madrid will be the target tomorrow. This war has just begun and we have no intention of acting prematurely. We know that time is on our side (Breivik, 2011, s. 1351).

Breivik hevdet også at han ikke handlet alene, men var del av et større terrornettverk. I pompøs og fantasifull stil omtalte han seg selv som «Justiciar Knight Commander for Knights Templar Europe and one of several leaders of the National and pan-European Patriotic Resistance Movement» (Breivik, 2011, s. 9). Nettverket viste seg imidlertid å være en fiktiv størrelse – et ønske, en oppfordring eller en avledningsmanøver, ikke en realitet. Likevel fant han støtte i enkelte mørke avkroker på nettet, for eksempel har russiske nynazistiske grupperinger hyllet Breivik (Bogen, 2012).

Som om ikke dette var urovekkende nok i seg selv, så massedrapsmannen tidlig ut til å inspirere også andre: I løpet av det første halvannet året etter terrorhandlingene 22. juli 2011 skal etterretningstjenestene i land som Slovakia, Polen og USA ha stoppet planlagte terroraksjoner der gjerningsmennene angivelig hentet inspirasjon fra den norske

massedrapsmannen (Bangstad, 2014, s. 8). Det er imidlertid først i 2019 at terroraksjoner har blitt gjennomført der gjerningsmannen eksplisitt har vist til Breivik som inspirasjonskilde: 15. mars gikk australieren Brenton Tarrant til angrep på to moskeer i Christchurch, New Zealand. Terroristen strømmet angrepet – der 51 personer døde, mens 49 ble såret – direkte på Facebook, og i forkant lastet han opp et manifest, kalt *The Great Replacement*, på det uredigerte diskusjonsforumet 8chan.

I manifestet, som var kortere og mer lettlest enn Breiviks enorme tekstsamling, ga Tarrant uttrykk for ideer som minnet om nordmannens. Christchurch-massedrapsmannen hevdet også å ha vært i kontakt med «Knight Justiciar Breivik, receiving a blessing for my mission after contacting his brother knights» (Tarrant, 2019, s. 18), men ingenting tyder på at denne påstanden var noe sannere enn den påståtte eksistensen av en overnasjonal tempelridderorden.

Der Breivik inspirerte Tarrant, lot 21 år gamle Patrick Crusius fra Texas seg inspirere av den australske massedrapsmannen. Lørdag 3. august 2019 drepte han 20 mennesker inne i en lokal Walmart-butikk; i forkant av drapene hadde også han lastet opp et høyreekstremt manifest på diskusjonsforumet 8chan. Som Breivik la han i manifestet frem en forklaring på terroren basert på et narrativ om befolkningsmessig utskifting, og en beskrivelse av terrorens planleggingsfase og av våpnene han brukte for å gjennomføre ugjerningene. Med manifestet fulgte også en oppfordring til 8chans brukere: «Do your part and spread this brothers!» (Glaser, 2019)

Etter terroren i El Paso har det uredigerte diskusjonsforumet 8chan blitt kastet ut av serverleverandøren, etter å ha vært den foretrukne plattformen ikke bare for gjerningsmennene i El Paso og New Zealand – som i etterkant av angrepene mottok hyllest fra anonyme brukere på forumet – men også for 19 år gamle John T. Earnest, som i april 2019 la ut et antisemittisk manifest på 8chan, før han oppsøkte en synagoge i California og drepte en kvinne. Også allerede nevnte Philip Manshaus hadde vært aktiv på lignende ekstremistforumer; i forkant av drapet på stesøsteren og angrepet på Al-Noor Islamic Centre la han ut en melding på diskusjonsforumet Endchan, der han hevdet å ha blitt valgt ut av «saint Tarrant» til å starte en «rasekrig» (Dearden, 2019).

Eksemplene ovenfor vitner om at de nye høyreekstreme gjerningsmennene radikaliseres på nettet, og lar seg inspirere og forme av

hverandres ord og handlinger. Der Breivik mottok avgjørende impulser fra såkalte «kontrajihadistiske» nettsider og kommentarfelt, har vi siden sett en klar tendens til at uredigerte diskusjonsforum har vokst frem som viktige premissleverandører for den nye høyreekstreme terroren. At gjerningsmennene annonserte terrorhandlingene i disse diskusjonsforumene, innebærer imidlertid ikke at etablerte medier er uten betydning for handlingene. Terroraksjonene er ikke bare – på grotesk vis – utformet for å gå viralt på sosiale medier. Den døgnkontinuerlige dekningen fra hovedstrømsmedier, og den herostratiske berømmelsen disse konstante oppdateringene genererer, er selvfølgelig også en vesentlig del av dynamikken bak ugjerningene. Et tegn på dette er hvordan Breivik forsøkte å ta regien over den kommende mediedekningen ved å spre bilder av seg selv slik han ønsket å fremstå. I 2083 rådet Breivik kommende terrorister til å lage lignende «markedsføringspakker», for å fremstå tiltalende og profesjonelle (Breivik, 2011, s. 1066).

Men hvilket budskap er det egentlig som uttrykkes i de aktuelle manifestene? Finnes det et samlende språklig og ideologisk mønster i dem? Og i hvilken grad kan vi eventuelt sette disse mønstrene i sammenheng med nye rasistiske og kvinnefiendtlige nettsider- og forum?

Invasjon, demografisk angst og forræderi

Et overordnet ideologisk mønster trer tydelig frem for en leser som tar for seg de tre tekstene. I alle tre er det særlig fire, tett sammenvevde fortellinger som går igjen: (1) forestillingen om at Vesten er truet eksistensielt, at vi befinner oss i en krigslignende tilstand der vestlige land «invaderes» av fremmede og fiendtlige innvandrere; (2) at lave fødselstall blant vestlige, og høye fødselstall blant ikke-vestlige, forsterker den eksistensielle trusselen; (3) at vestlige ledere begår et bevisst forræderi mot egen befolkning og samarbeider med fienden om å erstatte befolkningen med en annen; og (4) at voldelig motstand er det eneste reelle alternativet, da demokratiet er et korrumpert system som har utspilt sin rolle.

For eksempel var både Breivik og Tarrant motivert av konspirasjonsteorier som hevder at «den hvite rasen» eller «den europeiske urbefolkningen» er i ferd med å utrykkes som følge av en kombinasjon av lave fødselstall blant den «hvite», «vestlige» eller «europeiske» delen

av befolkningen, og en «kolonisering» og «invasjon» fra innvandrere generelt og muslimer spesielt.

Hos Breivik kommer dette til uttrykk gjennom et abonnement på den såkalte «Eurabia-teorien» – en konspirasjonsteori som fungerer som et viktig omdreiningspunkt i den «kontrajihadistiske» bevegelsen han knytter seg til i tekstsamlingen. Selv om det har blitt tatt initiativ til å møtes fysisk, for eksempel gjennom ulike konferanser, er kontrajihadismen mer et virtuelt fellesskap, sentrert rundt europeiske og amerikanske nettsider som Gates of Vienna, Brussels Journal, Jihad Watch og Atlas Shrugs (Strømmen, 2011). Det er disse nettsidene Breivik hentet store deler av sin virkelighetsbeskrivelse fra. For eksempel hadde han reproduisert hele 37 artikler og blogginnlegg – til sammen 14,5 prosent av den totale tekstmassen i 2083 (Jackson, 2013, s. 353) – fra den norske kontrajihadistiske bloggeren Fjordman, som sammen med figurer som Bat Ye'or, Robert Spencer og Pamela Geller regnes som bevegelsens sentrale ideologer (Strømmen, 2011).

I tekstsamlingen omfavnet Breivik Eurabia-teorien slik den ble utformet av egyptiske Ye'or i boka *Eurabia: The Euro-Arab Axis* (2006), og av Fjordman i en serie innlegg på Gates of Vienna. 22. juli-terroristen gjorde det klart at det han ønsket å bekjempe, var muslimsk innvandring til Europa. I Breiviks ekstreme og paranoide virkelighetsoppfatning ble den muslimske innvandringen til Europa omtalt som en «invasjon», som en form for «demografisk krigføring» eller «demografisk folkemord». Videre hevdet han at denne «invasjonen» sprang ut av en bevisst og utspekulert plan der den indre fienden, «kulturmarxistene», og den ytre fienden, muslimene, samarbeider om å erstatte og utrenske «den europeiske urbefolkningen» og integrere Europa i et nytt islamsk kalifat: Eurabia (Breivik, 2011, s. 1210, 1235, 1367, 1368).

Hos Tarrant finner vi ikke de samme referansene til kontrajihadismen eller Eurabia-teorien. Han bygget riktignok oppunder den mislykkede ridderromantikken Breivik forsøkte å innhulle kontrajihadismen i da han påstod å ha vært i kontakt med «Knight Justiciar Breivik, receiving a blessing for my mission after contacting his brother knights» (Tarrant, 2019, s. 18), og han delte Breiviks forståelse av at kampen mellom islam og Vesten har pågått i over 1300 år (Tarrant, 2019, s. 18). Men det var i stedet andre konspirasjonsteorier Tarrant eksplisitt gikk i bresjen for: de såkalte «great replacement» og «white genocide»-teoriene.

Disse teoriene flourer i høyreekstreme nettsamfunn, har blitt viktige omdreiningspunkt i den fremvoksende europeiske Identitærbevegelsen (Dalland, 2020), og ble gjort kjente for et større publikum med utgivelsen av Renaud Camus' *Le Grand Remplacement* i 2011. I struktur og innhold overlapper imidlertid disse konspirasjonsteoriene med Eurabia-teorien. Tarrants argumentasjon lignet Breiviks. Innvandring ble beskrevet som en «invasjon», der «the state and corporate entities» bedrar den hvite delen av befolkningen, «to replace the White people who have failed to reproduce, failed to create the cheap labour, new consumers and tax base that the corporations and states need to thrive». (Tarrant, 2019, s. 5)

Tarrant og Breivik møttes også i sin besettelse av fødselstall. Lave fødselstall blant vestlige, kombinert med høye fødselstall blant ikke-vestlige folk, forsterker den tenkte eksistensielle trusselen som de mener at Vesten står overfor. Tarrants manifest åpnet for eksempel med å gjenta «It's the birthrate», før han skriver: «If there is one thing I want you to remember from these writings, its that the birthrates must change. Even if we were to deport all Non-Europeans from our lands tomorrow, the European people would still be spiralling into decay and eventual death» (Tarrant, 2019, s. 3). Denne problemforståelsen – som ikke bare har en klar rasistisk begrunnelse, men også rommer en anti-feministisk tendens – deles av Breivik. I både *The Great Replacement* og *2083* forbindes kvinner med reproduksjon, sex og barneoppdragelse, ikke arbeid eller et liv i offentligheten. Begge steder ses også den seksuelle revolusjonen, og oppløsningen av den tradisjonelle kjernefamilien til fordel for et mer selvrealiserende og individualistisk orientert verdsett, som noe som har lagt vestlige territorier åpne og sårbare for fremmede «invasjoner» (Walton, 2012, s. 7; Önnersfors, 2019).

Lignende fortellinger og konspirasjonsteorier gjenfinner vi hos El Paso-terroristen – men i en litt annen form. En viktig forskjell mellom de ulike tekstene er lengden: I Breiviks tekstsamling er ingenting fattet i korthet; med sine 1518 sider sklir den ut i alle retninger og består av ulike deler, noen forfattet av Breivik selv, andre stjålet fra inspirasjonskilder. Tarrants manifest er på bare 74 sider, mens vi hos gjerningsmannen bak El Paso-skytingen er nede i kun fire sider. Dermed er ikke verdensbildet til El Paso-terroristen utbrodert i samme detalj som hos Tarrant – og i alle fall ikke som hos Breivik.

En annen viktig forskjell har med fiendebildene å gjøre: Terroristen i El Paso åpner sitt manifest ved å vise til Christchurch-terroristen som inspirasjonskilde og forbilde. Av manifestet skjønner vi at han har latt seg inspirere av den australske terroristen og massedrapsmannens tro på at det eksisterer et komplott for å erstatte den «hvite» befolkningen i Vesten med muslimer. Men det er ikke muslimer som utgjør den ytre fienden hos El Paso-terroristen. Han overfører i stedet dette fiendebildet på meksikansk innvandring til USA, som dermed omtales som en «invasjon». Manifestet innledes for eksempel slik:

In general, I support the Christchurch shooter and his manifesto. This attack is a response to the Hispanic invasion of Texas. They are the instigators, not me. I am simply defending my country from cultural and ethnic replacement brought on by an invasion. Some people will think this statement is hypocritical because of the nearly complete ethnic and cultural destruction brought to the Native Americans by our European ancestors, but this just reinforces my point. The natives didn't take the invasion of Europeans seriously, and now what's left is just a shadow of what was. My motives for this attack are not at all personal. Actually the Hispanic community was not my target before I read *The Great Replacement* (Crusius, 2019, s. 1).

El Paso-terroristens manifest demonstrer hvordan de ulike terroraksjonene er forbundet med hverandre, ikke bare ved at de henter næring fra de samme rasistiske konspirasjonsteoriene på nettet, men også ved at senere terrorister eksplisitt bygger videre på tidligere terroristers verdensbilde og *modus operandi*. Fiendebildet som ble brukt til å begrunne massedrapet i Texas, var som kopiert fra Tarrants manifest, som igjen hadde funnet inspirasjon i den norske massedrapsmannens kompendium og terrorhandlinger. For til tross for en annen ytre fiende, er strukturen den samme: El Paso-terroristen abonnerer på den samme paranoide virkelighetsforståelsen som Breivik og Tarrant, bygd opp rundt forestillingen om indre og ytre fiender som samarbeider om å erstatte den hvite befolkningen. Som Breivik tror El Paso-terroristen at myndighetene er med på dette komplottet. «The inconvenient truth», skriver han, «is that our leaders, both Democrat AND Republican, have been failing us

for decades. They are either complacent or involved in one of the biggest betrayals of the American public in our history» (Crusius, 2019). Ordlyden er nærmest identisk med passasjer i tekstsamlingen til Breivik, der det heter at «The creation of Eurabia ranks as one of the greatest betrayals in the history of Western civilisation» (Breivik, 2011, s. 526).

Også hos El Paso-terroristen spiller demografisk angst og fødselstall en viktig rolle. Snart vil meksikanerne utgjøre et flertall av befolkningen, påstår han, og derfor vil de kunne kontrollere amerikansk politikk i overskuelig fremtid:

Due to the death of the baby boomers, the increasingly anti-immigrant rhetoric of the right and the ever increasing Hispanic population, America will soon become a one party-state. The Democrat party will own America and they know it. [...] They intend to use open borders, free healthcare for illegals, citizenship and more to enact a political coup by importing and then legalizing millions of new voters. With policies like these, the Hispanic support for Democrats will likely become nearly unanimous in the future (Crusius, 2019, s. 1).

Så langt likhetene. Hva med forskjellene? I tillegg til Breiviks korsfarersvermeri, som vi ikke gjenfinner hos de to andre, er det særlig to elementer som er fremtredende hos terroristene fra Australia og USA, som vi ikke finner hos Breivik: (1) klima og (2) et argument om at det ligger store økonomiske interesser bak ønsket om å bytte ut befolkningen.

Breivik har en grunnleggende positiv holdning til markedsøkonomien, samtidig som han understreker at økonomi er et område «not covered by the school of thought» (les: kontrajihadismen) som han ønsket å knytte seg til. Derfor avstår han i manifestet fra å tilby «a description of a clear economical platform» (Breivik, 2011, s. 1294), men stiller seg likevel positiv til frihandel – så lenge den er vestlig og ekskluderer muslimske land (Breivik, 2011, s. 1409). Heller ikke de høyre-ekstreme terroristene fra Australia og USA tilbyr noe klart økonomisk program, men de drar, tydeligere enn Breivik, storkapitalen inn i konspirasjonsteoriene sine, og påstår at ønsket om billig, ufaglært arbeidskraft er blant beveggrunnene for de pågående «invasjonene».

Et annet aspekt som er mer fremtredende hos terroristene fra Christchurch og El Paso, enn hos Breivik, er at de innlemmer klimaendringer i narrativene sine om den vestlige sivilisasjonens forfall. Det er likevel ingen vanlig form for klimaengasjement de utviser. Tvert imot. Den kommende masseorderen Tarrant, som omtalte seg selv som en «Eco-fascist» (Tarrant, 2019, s. 15), brukte klimaendringene som et argument for å drepe innvandrere i manifestet:

[...] the environment is being destroyed by over population, we Europeans are one of the groups that are not over populating the world. The invaders are the ones over populating the world. Kill the invaders, kill the overpopulation and by doing so save the environment (Tarrant, 2019, s. 22).

Utsagnet vitner om den groteske og grenseoverskridende trollingen¹, hetsen og «humoren» på rasistiske diskusjonsforum som 8chan. El Paso-terroristen, som selv var aktiv på 8chan, tok også til seg denne trollingen: Amerikanere forbruker for mye, skrev han – og det ødelegger klimaet: «So the next logical step is to decrease the number of people in America using resources. If we can get rid of enough people, then our way of life can become more sustainable» (Crusius, 2019, s. 3).

Memer og interne vitser

Det er mange referanser til denne formen for «humor» og trolling i manifestet til Tarrant, noe som skiller det fra Breiviks manifest. Den norske gjerningsmannens tekstsamling var delt i tre, og bestod av forskjellige typer tekst, men «humor» var ikke til stede. Breivik vekslet i hovedsak mellom to språklige koder: På den ene siden var språket hans gjennomgående flatt, preget av en chattende, bloggaktig skrivestil, krydret med smilefjes. På den annen side slo stilen – under påvirkning fra den kontrajihadistiske bevegelsens forsøk på å representere et forgangent Europa – ofte over i det svulstige og teatraliske. «Europe will burn once more», skrev han for eksempel i en pompøs, høystemt og apokalyptisk tone,

---

¹ «Trolling» viser til det å bevisst provosere, terge, manipulere eller forstyrre andre på nettet, enten ved hjelp av ytringer eller handlinger.

«and rivers from the blood of patriots, tyrants and traitors will flow through the streets. However, a new European cultural renaissance will be born from the ashes. Islam and Marxism will not prevail» (Breivik, 2011, s. 1138).

Det svulstige språket gjenfinnes riktignok hos Tarrant. Også i Tarrants manifest veksles det, som Talia Lavin (2019) har påpekt, mellom to forskjellige språklige koder – men bare en av dem deles av Breivik: Vi har den svulstige og romantiske stilen, der forfatteren smykker seg med sitater fra forfatterne Dylan Thomas og Rudyard Kipling og fremkaller bilder av en tapt, ren gullalder, før han plasserer seg selv i enden av et historisk drama som har pågått i 1300 år. «Accept death», skriver Tarrant for eksempel, «it is as certain as the setting of the sun at evenfall» (Tarrant, 2019, s. 56). Denne stilen – som vi kjenner fra Breivik – henter næring fra en myte om nasjonal gjenfødelse, som ifølge fascismeforskeren Roger Griffin kjennetegner fascistiske bevegelser. Griffin følger her en utbredt praksis med å skille mellom fascisme med stor og liten F. «Fascisme» med stor F refererer i denne forbindelse til den italienske fascismen i mellomkrigstiden, Mussolinis bevegelse, mens «fascisme» med liten f peker mot såkalt «generisk» fascisme, også kalt «palingenetic ultranationalism»: Ifølge Griffin forenes en rekke lignende bevegelser på den anti-demokratiske ytre høyrefløyen – både før og etter andre verdenskrig – i myten om et folk som er truet, men som kan reise seg til gammel storhet gjennom intervensjonen til en rensende, klasseoverskridende bevegelse. Griffin argumenterer for at fascismen representerer «a revolutionary form of [ultra]nationalism»:

one that sets out to be a political, social and ethical revolution, welding the 'people' into a dynamic national community under new elites infused with heroic values. The core myth that inspires this project is that only a populist, trans-class movement of purifying, cathartic national rebirth (palingenesis) can stem the tide of decadence (Griffin, 1993, s. xi).

Imidlertid gjennomsyres Tarrants manifest også av en annen språklig eller semiotisk kode: den allerede nevnte rasistiske og misogyne

meme-kulturen på umodererte diskusjonsforum som 8chan.² Slike *memes* har særlig blitt et viktig element i kulturen som omgir det såkalte «alt-right» (kort for *alternative right*), som har vokst frem de seneste årene. Termen «alt-right» viser først og fremst til strømninger i det ytre høyre i USA, men den høyre-radikale *meme*- og chankulturen har også spredd seg globalt. Det som særmerker disse miljøene, er at nesten all aktivitet er uorganisert og nettbasert: Den foregår anonymt på diskusjonsforum som 4chan og 8chan (Mudde, 2019, s. 60–61).

Forði Tarrants *The Great Replacement* er pepret med referanser til interne, subkulturelle *memes* hentet fra denne chankulturen, kan manifestet være vanskelig å forstå for utenforstående. Enkelte har derfor kalt manifestet for «en felle» og en snubletråd for uinnvidde forskere, journalister og sikkerhetstjenester (Lavin, 2019). Noen formuleringer er det imidlertid lett å fange opp, som når Tarrant skriver at han har lært etnonasjonalisme fra plattformspillet «Spyro the dragon 3» (Tarrant, 2019, s. 17), og når han, i et Breivik-aktig intervju med seg selv, skriver: «recently I have been working part time as a kebab removalist» (Tarrant, 2019, s. 5) – en referanse til den såkalte «Kebab removal»-*memen*, som har sitt utspring i en serbisk musikkvideo som har blitt populær på nettforum som 8chan, der den fungerer som en eufemisme for etnisk rensing av muslimer.

Tarrant – som skriver at «Memes have done more for the ethnonationalist movement than any manifesto» (Tarrant, 2019, s. 47) – kommenterer selv blandingen av ekstremistisk «humor» og pompøs fascistisk voldsforherligelse:

Whilst we may use edgy humour and memes in the vanguard stage, and to attract a young audience, eventually we will need to show the reality of our thoughts and our more serious intents and wishes for the future. For now we appeal to the anger and black comedic nature of the present, but eventually we will need to show the warmth and genuine love we have for our people (Tarrant, 2019, s. 45).

---

² *Memes* viser til – i hovedsak – visuelle vitser, der lignende bilder og tekst varieres i ulike sammenhenger på Internett. (Kvernen, 2018).

Selv om vi kan spore referanser til chan-forum i *The Great Replacement*, bør det likevel understrekes at manifestet som sjanger ikke er egnet til å gjenspeile det særegne ved kulturen på disse nettsamfunnene. At Tarrant og Crusius lastet opp manifestene og annonserte terrorhandlingene på 8chan, betyr ikke at disse nettstedene kjennetegnes av å være monologiske, altså et sted der man kommer med enkeltstående erklæringer som folk siden kommenterer på. I motsetning til de kontrajihadistiske nettstedene Breivik abonnerte på, der det var et klart skille mellom hovedinnlegget og kommentarfeltet under, er det ikke det første innlegget – eller de enkelte innleggene i seg selv – som gir chan-forumene særpreg, men den språklige og semiotiske samhandlingen, hvilket vil si den aggregerte effekten som oppstår når man leser den stadige strømmen av innlegg. Chan-kulturen preges av såkalt *banter*, et mørkt, men fremdeles lekent spill med ord, meninger og symboler, der den ene deltageren forsøker å overgå den andre i vidd, sarkasme – og, i disse tilfellene, rasisme, kvinnehat, politisk ukorrekthet, raseri, hets og hat. Man «jazzet med gutta», som en 35 år gammel familiefar beskrev det, da VG konfronterte ham med at han hadde skrevet at en 13 år gammel jente bør voldtas (Newt og Hansen, 2016).³

Forskjellene på Breiviks og Tarrants semiotiske repertoar ble også tydelig under rettsakene. Breivik, fremdeles besatt av å skape en ny mytologi og symbolikk for å distansere sin høyreekstremisme fra tidligere utgaver, skulle hilse til sine eventuelle tilhengere ved å innføre en ny fascistisk hilsen. Med håndjernene på dunket massedrapsmannen seg alvorstungt på brystet, før han strakk en knyttet neve rett ut fra kroppen.⁴ Men hvem skulle ta imot denne hilsenen, hvem var den rettet mot? Tarrant, på sin side, viste det såkalte OK-tegnet, der tommel og pekefinger møtes i en sirkel, mens de tre resterende fingrene står rett ut – et allment kjent tegn, men som i høyreekstreme nettmiljøer har fått en annen, mer spesifikk betydning, nemlig «White Power»: Tolker man fingerformasjonen kreativt, kan man nemlig lese de tre utstående fingrene som en «W» og sirkelen som en «P» (istedenfor «O» og «K»). OK-tegnet har slik blitt en intern hilsen i høyreekstreme miljøer (Lavin,

³ Dette ble riktignok skrevet på en lukket Facebook-gruppe for menn, men sjargongen og beskrivelsen («jazzet med gutta») er likevel overførbart til chan-forumene.

⁴ I fengselet har Breivik omfavnet nazismen, og han hilste med såkalt romersk hilsen (eller «nazihilsen») under søksmålet han i 2016 anla mot Norge, fordi han mente at staten hadde brutt menneskerettighetene hans.

2019). Tarrants hilsen kan dermed forstås som et forsøk på å fortsette trollingen, distansere seg fra omgivelsene og sende et skjult tegn på tilhørighet – et tegn som, i motsetning til Breiviks svulstige forsøk, vil gå under radaren til de fleste utenforstående, men kanskje nettopp derfor fungere mer som en intern hilsen.

Vold og terror

Om de skiller seg fra hverandre i bruken av en form for intern, mørk humor, møtes terroristene imidlertid i synet på vold og demokrati. Alle omfavner, åpenbart, bruk av vold og terror som politisk virkemiddel. For eksempel oppsummerte 21 år gamle Crusius sin dystopiske virkelighet-soppfatning slik: «America is rotting from the inside out, and peaceful means to stop this seem to be nearly impossible» (Crusius, 2019, s. 1). Ordene kunne ha tilhørt de to andre: Breivik avviste, som kjent, demokratiet, og ønsket i stedet å utløse en åpen borgerkrig som han på lang sikt – i år 2083 – mente at ville føre til et maktskifte i Europa. Tarrant hadde hodet fullt av lignende tanker; han skrev at målet var å hevne seg på «the invaders» (Tarrant, 2019, s. 5), altså muslimene, som han påstod stod bak hundre tusener av drap på vestlige og hvite mennesker. Samtidig refererte han til såkalt «accelerationism», som vil si at man gjennom aksjoner kan øke spenningene og skjerpe motsetningene i samfunnet, og slik destabilisere vestlige demokratier (Waugh, 2019) og presse demokratisk valgte ledere til å ta politiske grep som kan føre til et «eventual backlash» (Tarrant, 2019, s. 6). Dette skal angivelig skape «an atmosphere of fear and change in which drastic, powerful and revolutionary action can occur» (Tarrant, 2019.). Strategien har sitt opphav fra ytre venstre, men særlig gjennom den nynazistiske boka *Siege* av James Mason (som gjennom *memen* «Read Siege» blir hyppig referert til på 8chan) har den nå migrert til ytre høyre (Thompson, 2018).

En viktig forskjell mellom de ulike terroristene finnes i valget av offer for den politiske volden. El Paso-terroristen hadde et annet fiendebilde enn de to andre, og angrep derfor en Walmart-butikk hvor mennesker med meksikansk bakgrunn handlet. Breivik og Tarrant, derimot, hadde overlappende fiendebilder, men valgte likevel forskjellige mål for sine terroraksjoner. Inndelingen av i indre og ytre fiender – av

terrorforskeren Ehud Sprinzak kalt «split delegitimization» – er typisk for høyreekstreme ideologier (Jupskås, 2012, s. 17; Sprinzak, 1995); der Breivik angrep det han vurderte som den indre fienden, ungdommene i AUF og Regjeringskvartalet under en regjering bestående av Ap, SV og Sp, angrep Tarrant det han forstod som den ytre fienden. Breivik mente at høyreekstremistene burde konsentrere seg om «the cultural Marxist elites», og først rette oppmerksomheten mot muslimer «AFTER we have seized political and military control» (Breivik, 2011, s. 1254), mens Tarrant begrunnet sitt valg av terrormål ut fra en annen logikk: Han skulle gjerne ha drept «more traitors as well» (Tarrant, 2019, s. 12), skrev han, men valgte en moské for å demonstrere det han anså som:

the truth of the assault on our civilization, that no where in the world was safe, the invaders were in all of our lands, even in the remotest areas of the world and that there was nowhere left to go that was safe and free from mass immigration (Tarrant, 2019, s. 11).

Virtuelle fellesskap og deterritorialisering

Etter at Philip Manshaus fra Bærum i august 2019 lot seg inspirere av Tarrant og angrep en moské i nærmiljøet, var enkelte raskt ute med å rette pekefingeren mot norske aktører som Human Rights Service (Rønning, 2019). Men som Kristian A. Bjørkelo har påpekt, er det antagelig naivt å tro at Hege Storhaug, Helge Lurås og Hans Rustad fungerer som viktige ideologiske premissleverandører for nye, unge høyreekstremister (Bjørkelo, 2019). Mens Human Rights Service, Resett og Document. no er uløselig knyttet til en nasjonal, norsk offentlighet, bør Breiviks manifest forstås i lys av en internasjonal kontrajihadistisk bloggekultur, og de nye høyreekstremistene i sammenheng med den nye globale chan-kulturen behandlet ovenfor. Noe av dynamikken bak dagens nettbaserte høyreekstremisme kan forstås med utgangspunkt i et begrep utviklet av Gilles Deleuze og Felix Guattari (2005), og senere anvendt av sosiologen Olivier Roy (2004) for å fange inn trekk ved dagens globaliserte radikale islamisme: *deterritorialisering*. Begrepet refererer til en svekkelse av sammenhengen mellom sosiale og kulturelle praksiser og lokale forhold.

Så hvordan kan dette begrepet brukes til å forstå dagens høyreekstre diskurs? I likhet med vestlige islamister radikaliseres de nye høyreekstre terroristene ved at de deltar i – eller lar seg påvirke av – et globalt idéfellesskap på nettet, noe som – ironisk nok – gir ideologien et deterritorialisert preg: Til tross for deres insistering på betydningen av sammenhengen mellom folk og land, er ikke ideologien til Tarrant og Breivik integrert i lokalsamfunnets praksiser, ikke rotfestet i slektens og familiens tradisjoner og vaner, men – som Olivier Roy hevder at er tilfellet med den radikale vestlige islamismen – knyttet til et virtuelt fellesskaps fundamentalistiske søken etter mening, identitet og tilhørighet (Madsen, 2018, s. 55; Roy, 2004). Hos Breivik viser dette deterritorialiserte preget seg flere steder, for eksempel i den rollen kristendommen spiller i hans ideologi. På grunn av kristendommens svekkede rolle omtaler massedrapsmannen dagens Europa som «a third world country in regards to spirituality and civilizational goals» (Breivik, 2011, s. 1220). For å bøte på dette vil han fremme «the Judeo Christian traditions in Europe with emphasis on Christendom» (Breivik, 2011, s. 1224), slik at man på sikt, tenker han seg, kan skape «a permanent Christian cultural framework» (Breivik, 2011, s. 1220). Samtidig har han ingen tilknytning til kristne miljøer eller har noensinne vist genuin interesse for trosspørsmål. Kristendommen ser ut til å handle mer om identitet enn om tro for Breivik, men det er en identitet som ikke henter impulser fra – eller blander seg med – lokale tradisjoner. Logikken synes i stedet å være ganske overfladisk, slik filosofen Slavoj Žižek har foreslått: Hvis fienden er muslimer, må han selv være kristen; kristendommen er kun et verktøy han bruker for å denge løs på islam (Žižek, 2011).

Breiviks, Tarrants og Crusius' høyreekstremisme er altså generisk – men på hvilken måte? Roger Griffin bruker, som vi så tidligere, uttrykket «generisk fascisme» om ulike anti-demokratiske, ultranasjonalistiske bevegelser som henter næring fra en myte om nasjonal gjenfødelse, der en elite skal sette klassekamp og interessekonflikt til side, drive ut «fiendene av folket» og sette det nasjonale fellesskapet i kontakt med en tapt, historisk storhet. Denne ideologiske kjernen gjenfinner Griffin i ulike lands høyreekstre bevegelser: Mussolinis fascistparti, Hitlers naziparti og Quislings Nasjonal Samling tok kanskje utgangspunkt i hver sine lands nasjonale mytologier, men hadde likevel påfallende ideologiske og symbolske likhetstrekk, mange av dem forbundet i lengselen

etter en rensende gjenfødelse av nasjonal, rasemessig og kulturell storhet. Den mytiske kjernen gjenfinnes også hos Breivik og Tarrant; som Quisling før ham opererte førstnevnte for eksempel med klassiske fascistiske motsetningspar som «forfall» og «forråtnelse» på den ene side, og «gjenfødelse» og «renessanse» på den andre. Men det mest påfallende, kanskje særlig med Tarrants manifest *The Great Replacement*, er imidlertid at ideologien også er påfallende generisk, i den forstand at den lokale tilpasningen, som ifølge Griffin kjennetegnet den historiske fascismen, synes å være nærmest fraværende: Til tross for Tarrants etnonasjonalistiske ideologi er det lokale og stedbundne kun overfladisk representert. Innimellom bilder av *Die Schwarze Sonne* og bevæpnede menn med kamouflasjeklær er for eksempel baksiden av manifestet illustrert med sødmefylte bilder av mor og barn, far og sønn, og en jeger og hans hund. Disse kitschbildene er kanskje ment å symbolisere noe spesifikt for Australia eller New Zealand, men begrenser seg til å først og fremst vise frem det «truede» hvite fedrelandet, satt som de er i et udefinerbart landskap, ribbet for de lokale markørene vi gjerne forbinder med høyreekstreme ideologier.

Dette betyr ikke at stedbundethet ikke er viktig på nivået for artikulering av et verdensbilde. Chantal Mouffe og Ernesto Laclau har utviklet en variant av diskursanalysen som er spesielt egnet til å analysere politiske tekster (Gilje, 2017, s. 68). Her er noe av det sentrale å identifisere begreper som fungerer som «nodalpunkter» eller knutepunkter i en bestemt diskurs. Ser vi på Tarrants og Breiviks ideologi, vil vi oppdage at mange av de viktige begrepsmessige knutepunktene i manifestene nettopp har en geografisk tilknytning. «Nodalpunkter» viser til begreper som er spesielt viktige i en aktuell måte å snakke om og forstå verden på, men som samtidig er kjennetegnet ved å være «floating signifiers» (Laclau og Mouffe, 1985, s. 112). Det vil si at de ikke lar seg definere entydig, men er åpne for ulike fortolkninger, ettersom betydningen de får avhenger av den klyngen av begreper de er stuet sammen med (Laclau og Mouffe, 1985, s. 113). For å ta et eksempel: Der en konservativ politiker kanskje vil sette et begrep som «frihet» i sammenheng med en rekke juridiske og økonomiske termer («ytringsfrihet», «frihandel», «rettsstat» med flere.), vil en sosialistisk politiker kanskje sette det samme begrepet i sammenheng med termer som konnoterer likhet/ulikhet («rettferdighet», «utbytting», «solidaritet»).

Mange av de sentrale begrepene i Breiviks og Tarrants manifest er slike flytende betegnere i Laclau og Mouffes forstand. Begreper som «Vesten», «Europa», «islam», «kristendom» og «jihadisme» har ikke et stabilt innhold på tvers av politiske diskurser, men får sin aktuelle betydning avhengig av hvilke andre begreper de settes i relasjon til. Viktigheten av geografiske størrelser viser seg for eksempel i det faktum at «Vesten» i Breiviks tekstsamling settes i sammenheng med for ham positivt ladede begreper som «Civilization» og «Christianity», mens «the Arab world» fuges sammen med negativt ladede begreper som «islam», «terror», «invasion» og «jihad». Denne ensidige identifiseringen av et geografisk sted med bestemte kvaliteter fortrenger imidlertid andre diskursive muligheter; i en mer normal liberal-demokratisk diskurs konnoterer for eksempel «jihadisme» ikke «den arabiske verden» som sådan, men en voldelig retning innen *radikal islamisme*.

At stedbundethet spiller en viktig rolle på nivået for artikulering av et verdensbilde, endrer imidlertid ikke på det faktum at ideologiene som uttrykkes i de aktuelle manifestene ikke er farget av lokale tradisjoner eller praksiser. Så kan man selvfølgelig spørre om ikke tendensen mot en slik form for deterritorialisering kan spores tilbake til lenge før internettets tidsalder? Noen vil kanskje innvende at allerede Mussolini tok initiativ til etableringen av en fascistisk internasjonale, CAUR, som skulle spre ideene fra den italienske fascismen ut i verden og få dem til å anta «en universell karakter» (Dahl, 1991, s. 357). Viktigere i vår sammenheng er imidlertid påvirkningen fra hvit makt-tenkning: En av de viktigste utviklingene innen høyreekstrem ideologi etter 1945 er oversettelsen av nazismen fra å være en ideologi for og om det nordiske eller germanske folket til å bli en mer internasjonalt rettet ideologi for «den hvite rase» som sådan (Griffin, 2018, s. 42–43). Grunnlaget for en slik utvikling ble lagt i USA av terrorgrupper som The Order og folk som George Lincoln Rockwell og William Pierce (forfatteren av *The Turner Diaries*), for siden å ta turen tilbake over Atlanteren og sette sitt preg på nynazismen i Europa på slutten av 1900-tallet (Löow, 2015, s. 127f).

Slik sett representerer ikke de nye høyreekstremistene bare et brudd med fortiden, men også en videreføring av den. Til tross for alle referansene hos Breivik og Tarrant til Europa og Vesten som en kulturell og religiøs enhet kan det argumenteres for at hvit makt-ideologien er vel så viktig for å forstå det som skjer i dag, fordi den har bidratt til

en ytterligere internasjonalisering av høyreekstremistisk tankegods. Innflytelsen fra hvit makt-miljøene er kanskje tydeligst hos den selverklærte «økofascisten» Tarrant. I manifestet sitt skriker han ut at det pågår et «WHITE GENOCIDE» (Tarrant, 2019, s. 4), og gjengir – under spørsmålet «What do you want?» – det kjente nynazistiske slagordet «Fourteen Words», opprinnelig formulert av David Lane fra terrorgruppa The Order: «We must ensure the existence of our people, and a future for white children» (Tarrant, 2019, s. 7). Men hudfarge er også viktig for de to andre: Crusius er motstander av «race mixing» fordi det, i hans øyne, ødelegger «genetic diversity and creates identity problems» (Crusius, 2019, 4). Også Breivik, som var opptatt av å fremstå som kulturelt orientert forut for 22. juli, refererer flere steder til «rase» og «hvit-het» i tekstsamlingen. I et brev sendt fra fengselet, datert 27. oktober 2014, skrev Breivik at han nå hadde oppgitt sitt forsøk på å skape det han omtalte som en «hybridideologi», og at han nå i stedet omfavnet nazismen. Plutselig skrev han: «alle tidligere ytringer jeg har kommet med, som ikke er i tråd med nasjonalsosialistisk doktrine, er ikke lenger gyldige» (Karlsen, 2014). Utviklingen burde ikke komme som en overraskelse: Til tross for en tilsynelatende prioritering av religion og kultur var hudfarge avgjørende allerede i 2083. I manifestet rådet han imidlertid høyreekstremister til å blankpolere retorikken sin, og unngå ord som «hvit» og «rase» av *strategiske* grunner:

[...] If you use the word 'race' you are basically contributing to committing character assassination of yourself or will contribute to self-defeat of the organisational goals you are representing. [...] In a world where the absolute arch sin is to be a Nazi, words who are associated with Nazis must be avoided at all costs, regardless of the justification for associating them with given ideology (Breivik, 2011, s. 661).

Begrunnelsen var altså ikke ideologisk, men opportun; slik Tarrant ville gjøre senere, omfavnet Breivik hvit nasjonalisme allerede i 2011:

So even though ethnicity and race still is relevant, it is not in our best interest to talk about it. If we do, we are only increasing the risk of destroying our own credibility which is lethal

for individuals aspiring to reach a large audience (politicians etc). [...] As Muhammad once said: War is Deceit (al-Taqiyya). Many Muslims are masters of deceit, and it's time we start adapting to these realities as well (Breivik, 2011, s. 666).

Et imaginært rom

Det slående når man leser manifestene til gjerningsmennene bak terroren i New Zealand og El Paso, med minnene fra terrorangrepene i Oslo og på Utøya fremdeles friskt i minnet, er de strukturelle likhetene i måten gjerningsmennene begrunner terroren på. Til tross for forskjellige ofre, store geografiske avstander og ulik lengde på tekstene kjennetegnes manifestene av den samme demografiske angsten, de samme fortellingene om innvandring som «kolonisering», og om hvordan en indre og en ytre fiende samarbeider om å erstatte den «hvite» delen av befolkningen.

Hvis offentligheten er et «imaginært felles rom», slik Jostein Gripsrud (2017, s. 15) hevder, så er det tydelig at disse terroristene har beveget seg i andre rom enn de fleste av oss andre. Det er ikke primært den norske, amerikanske eller australske offentligheten de henter impulser fra, heller ikke fra de store internasjonale mediehusene. Det er heller ikke snakk om ideer som de finner i en gjennomsnittlig Facebook- eller Twitter-feed. I stedet bærer manifestene preg av å være formet av en ny global nettkultur – en deloffentlighet terroristene henvender seg til – like mye som av de lokale og nasjonale fellesskapene som blir direkte berørt av terroraksjonene deres. Videre reflekterer ikke bare manifestene fremveksten av internasjonale ekkokamre; medierevolusjonen nedfeller seg også i selve tekstene, som har fått et deterritorialisert og generisk preg.

Sitatet ovenfor om at krig er bedrageri, er også et av flere eksempler på at høyreekstremister som Breivik henter inspirasjon fra aktører som betraktes som sin motsetning. Det ironiske er at internasjonaliseringen og deterritorialiseringen av høyreekstrem ideologi gjør at terrorister som Breivik og Tarrant synger ut i noenlunde enklang med dødsfienden: den radikale jihadismen. Som Olivier Roys forskning viser (Roy, 2017, s. 41f.), er også de vestlige jihadistene preget av en global nettkultur som estetiserer og forherliger vold, er likegyldig overfor lokal kultur og ser

enhver konflikt som en metafor på en evig krig mellom oss og dem. Der jihadistene ser Vesten som «korsfarere» (Roy, 2017, s. 45), ser Breivik seg selv som – nettopp – en «korsfarer» som skal bekjempe de muslimske «inntrengerne». Begge grupper ser vanlige folk som ikke gjør opprør som «forrædere» (Roy, 2017, s. 48), og innhyller terroren i en narsissistisk *action*-estetikk. «[W]hat is striking is the extraordinary narcissistic posturing of the terrorists», skriver Roy om de vestlige jihadistiske terroristene. Selv om Tarrant var den eneste av dem som lastet opp en video av angrepet, kunne disse ordene like gjerne ha vært brukt om høyreekstreme terrorister som Breivik, Tarrant og Crusius:

They broadcast themselves in self-produced videos before, during, and after their actions [...]. The narrative plays on the image of movie and videogame superheroes. A typical cliché is that of the future hero whose destiny is not at first clear, as he leads an empty or too-normal life. And then he receives the call [...] and turns into an almost supernatural, omnipotent character (Roy, 2017, s. 49).

Referanser

- Alexander, J. C. (2003) *The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Archer, T. (2013) Breivik's Mindset: The Counterjihad and the New Transatlantic Ant-Muslim Right, i Taylor, M., Currie, P.M. og Holbrook, D. (red.) *Extreme Right-Wing Political Violence and Terrorism*. London: Bloomsbury, s. 169–185.
- Bangstad, S. (2014) *Anders Breivik and the Rise of Islamophobia*. London: Zed Books.
- Bjørge, T. (2012) Højreekstreme voldsideologier og terroristisk rationalitet: Hvordan kan man forstå Behring Breiviks utsagn og handlinger? *Social kritikk*, 121, s. 5–25.
- Bjørkelo, K. (2019) *Feil å gje norske nettstadar ansvar for radikaliseringa av moskéskytaren* [Internett]. Oslo, Fri tanke. Tilgjengelig fra: <https://fritanke.no/kommentar/feil-a-gje-norske-nettstadar-ansvar-for-radikaliseringa-av-mosk-skytaren/19.11251> (Lest: 11. august 2019).
- Bogen, Ø. (2012) Russiske nynazister hyller barnemorderen Breivik, *TV2*. Tilgjengelig fra: <https://www.tv2.no/a/3893769/> (Lest: 11. august 2019).
- Breivik, A.B. (2011) *2083: A European Declaration of Independence*.
- Crusius, P. (2019) *The Inconvenient Truth*.
- Dahl, H.F. (1991) *Quisling: En fører blir til*. Oslo: Aschehoug forlag.
- Dalland, R.H. (2020) *Identitær: En reise inn i Europas nye høyre*. Oslo: Solum Bokvennen.
- Dearden, L. (2019) Man who stormed mosque «armed with shotgun» was inspired by Christchurch and El Paso attackers, messaging board post suggests, *Independent*. Tilgjengelig fra: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/norway-mosque-shooting-attack-suspect-philip-manshaus-christchurch-el-paso-4chan-a9052106.html> (Lest 11.08.2019).
- Deleuze, G. & Guattari, F. (2005) *Tusind plateauer*. København: Det Kongelige Danske kunstakademis billedkunstskoler.
- Gardell, M. (2014) Crusader Dreams: Oslo 22/7, Islamophobia, and the Quest for a Monocultural Europe. *Terrorism and Political Violence*, 26 (1), s. 129–155. DOI: 10.1080/09546553.2014.849930K
- Gilje, N. (2017) Diskursanalyse før diskursanalysen: Victor Klemperers analyse av Det tredje rikes språk, i Krefting, E., Schaanning, E. og Aasgaard, R.

- Grep om fortiden: Perspektiver og metoder i idéhistorie*. Oslo, Cappelen Damm Akademisk, s. 67–86.
- Glaser, A. (2019) 8chan Is a Normal Part of Mass Shootings Now, *Slate Magazine*. Tilgjengelig fra: <https://slate.com/technology/2019/08/el-paso-8chan-4chan-mass-shootings-manifesto.html> [lest: 04. august 2019].
- Griffin, R. (1993) *The Nature of Fascism*. London: Routledge.
- Griffin, R. (2018) *Fascism*. Cambridge: Polity Press.
- Gripsrud, J. (2017) *Allmenningen: Historien om norsk offentlighet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haanshuus, B.P. og Jupskås, A.R. (2017) Høyreklikk! En analyse av ytre høyre på sosiale medier i Norge, *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 58 (2), s. 145–165. DOI:10.18261/issn.1504-291X-2017-02-01
- Hanssen, K. & Aarnes, H. (2019) – Høyreekstremer terrorister er som et ekko av hverandre, *Aftenposten*, tirsdag 6 august 2019, s. 4–5, del 1.
- Haug, K. (2019) – Kidnapper kristendommen, *Vårt Land*. Tilgjengelig fra <https://www.vl.no/nyhet/kidnapper-kristendommen-1.1567061?paywall=true> (Lest: 12. august 2019).
- Indregard, S., Wergeland, I. og Wold, B. (2012) Forord, i Indregard, S., Strømmen, Ø. og Wold, B. (red.) *Motgift: Akademisk respons på den nye høyreekstremismen*. Oslo: Flamme Forlag og Forlaget Manifest, s. 13–16.
- Jackson, P. (2013) The License to Hate: Peder Jensen's Fascist Rhetoric in Anders Breivik's Manifesto 2083: A European Declaration of Independence. *Democracy and Security* 9 (3), s. 247–269. DOI: 10.1080/17419166.2013.802986
- Jordheim, H. (2001) *Lesningens vitenskap: Utkast til en ny filologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jupskås, A.R. (2012) *Ekstreme Europa: Ideologi, årsaker, konsekvenser*. Oslo: Cappelen Damm.
- Jørgensen, M.W. & Phillips, L. (2013) *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlaget.
- Karlsen, O. (2014) Den norske terroristen gir opp sin tro, *ABC-Nyheter*. Tilgjengelig fra: <https://www.abcnyheter.no/nyheter/2014/11/12/211703/den-norske-terroristen-gir-opp-sin-tro> (Lest: 12. november 2014).
- Kjos, I. (2013) Anders Behring Breiviks manifest: En idéanalyse. Masteroppgave, Oslo: Universitetet i Oslo.

- Kvernen, T.M. (2018) En konto ved navn @folkehøgskolememes, *Folkehøgskolene*. Tilgjengelig fra: <https://www.folkehogskole.no/blogg/en-konto-ved-navn-folkehogskolememes> (Lest: 3. juni 2020).
- Laclau, E. & Mouffe, C. (1985) *Hegemony and Socialist Strategy*. London: Verso Books.
- Lavin, T. (2019). The Death of Fascist Irony, *The New Republic*. Tilgjengelig fra: <https://newrepublic.com/article/153346/death-fascist-irony> (Lest: 19. mars 2019).
- Lööw, H. (2015) *Nazismen i Sverige 2000–2014*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Macklin, G. (2019) The Christchurch Attacks: Livestream Terror in the Viral Video Age, *CTC Sentinel* 6, vol 12. Tilgjengelig fra: <https://ctc.usma.edu/christchurch-attacks-livestream-terror-viral-video-age/> (Lest: 3. juni 2020).
- Madsen, O.J. (2018) *Generasjon prestasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mudde, C. (2019) *The Far Right Today*. Cambridge: Polity Press.
- Newt, M. & Hansen, H. K. (2016) Forsker om hetserne: – Tenker faktisk at de bare «jazzet med gutta», *VG*. Tilgjengelig fra: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/4yGk6/forsker-om-hetserne-tenker-faktisk-at-de-bare-jazzet-med-gutta> (Lest: 11. august 2019)
- Roy, O. (2004) *Globalised Islam: The Search for a New Ummah*. London, Hurst & Company.
- Roy, O. (2017) *Jihad and Death: The Global Appeal of Islamic State*. London: Hirst & Company.
- Rønning, M. (2019) Høyre-profil ber Erna kutte støtten til Human Rights Service, *Dagbladet*. Tilgjengelig fra: <https://www.dagbladet.no/nyheter/hoyre-profil-ber-erna-kutte-stotten-til-human-rights-service/71480532> (Lest: 11. august 2019).
- Sandberg, S. (2013) Are self-narratives strategic or determined, unified or fragmented? Reading Breivik's Manifesto in light of narrative criminology. *Acta Sociologica*, 56 (1), s. 69–83.
- Sprinzak, E. (1995) Right-wing terrorism in a comparative perspective: The case of split delegitimization. *Terrorism and Political Violence* 7: s. 17–43.
- Strømmen, Ø. (2011) *Det mørke nettet: Om høyreekstremisme, kontrajohadisme og terror i Europa*. Oslo: Cappelen Damm.
- Tarrant, B. (2019) *The Great Replacement*.
- Taylor, C. (1994) Interpretation and the Sciences of Man, i Michael M. og McIntyre, L.C. (red) *Readings in the Philosophy of Social Science*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, s. 181–212.

- Thompson, A. (2018) The Measure of Hate on 4Chan, *Rolling Stone Magazine*. Tilgjengelig fra: <https://www.rollingstone.com/politics/politics-news/the-measure-of-hate-on-4chan-627922/> (Lest: 12. august 2019).
- Walton, S.J. (2012) Anti-feminism and Misogyny in Breivik's «Manifesto». *NORA—Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 20, s. 4–11. DOI: [10.1080/08038740.2011.650707](https://doi.org/10.1080/08038740.2011.650707).
- Waugh, R. (2019) What is «Accelerationism», the belief followed by New Zealand terror attacker? *Metro*. Tilgjengelig fra: <https://metro.co.uk/2019/03/18/accelerationism-belief-followed-new-zealand-terror-attacker-8930673/?ito=cbshare?ito=cbshare> (Lest: 18. mars 2019).
- Ye'or, B. (2006) *Eurabia: The Euro-Arab Axis*. Madison: Farleigh Dickinson University Press.
- Žižek, S. (2011) A vile logic to Anders Breivik's choice of target. *The Guardian*. Tilgjengelig fra: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2011/aug/08/anders-behring-breivik-pim-fortuyn> (Lest: 04. juni 2020).
- Önnerfors, A. (2019) «The Great Replacement» – Decoding the Christchurch Terrorist Manifesto, *Centre for Analysis of the Radical Right*. Tilgjengelig fra: <https://www.radicalrightanalysis.com/2019/03/18/the-great-replacement-decoding-the-christchurch-terrorist-manifesto/> (Lest: 4. april 2019).

Fredrik Wilhelmsen er doktorgradsstipendiat i historisk orientert sosiologi ved Nord universitet. Han arbeider med et prosjekt som ser på historiefatningene i norsk høyreekstremisme.